

Originalni naučni rad

**RAZVOJ I REVIZIJA STUDIJSKOG PROGRAMA
ZDRAVSTVENE NJEGE NA VISOKOJ MEDICINSKOJ ŠKOLI U
PRIJEDORU**

Duška Jović¹, Dijana Kljajić², Ena Bučan³

¹Medicinski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, Republika Srpska,
Bosna i Hercegovina

²JU Visoka medicinska škola Prijedor, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina,

³Fondacija Fami, Sarajevo, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Projekat jačanja sestrinstva u BiH i njegova komponenta 3 bavi se formalnim obrazovanjem medicinskih sestara i pruža podršku u inoviranju studijskih programa zdravstvene njege na javnim visokoškolskim ustanovama u BiH. Sprovedena je analiza postojećeg Nastavnog plana i programa Zdravstvene njege, na osnovu čega je izvršena revizija studijskog programa u skladu sa važećim zakonodavnim okvirom visokog obrazovanja Republike Srpske i Evropskih standarda. Istraživanje je sprovedeno tokom 2017. godine na Javnoj ustanovi Visoke medicinske škole Prijedor, na studijskom programu zdravstvene njege. Korišćena je tehnika postizanja grupne saglasnosti. U tu svrhu formirana je radna grupa od sedam članova koji su činili dva predstavnika Ministarstva zdravlja i prosvjete Republike Srpske, četiri člana akademskog i administrativnog osoblja Visoke medicinske škole Prijedor, te jednog član Medicinskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci. Podaci su prikupljeni i analizirani tokom 3 radna sastanka uz podršku međunarodnog eksperta za obrazovanje medicinskih sestara koji je bio moderator i vođa radne grupe. Izvršena je kvalitativna analiza podataka u svakoj sekvenci. Postojeći studijski program zdravstvene njege nije bio usklađen sa Bolonjskim procesom, Direktivom 2013/55/EU o priznavanju stručnih kvalifikacija i smjernicama Evropske federacije udruženja medicinskih sestara. S tim u vezi, bila su identifikovana sledeća pitanja: (I) neslaganje između naziva studijskog programa i predmeta; (II) ciljevi i ishodi učenja na nivou predmeta i na nivou studijskog programa nisu jasno definisani; (III) nedovoljan broj časova teorijskog i kliničkog osposobljavanja studenata; (IV) nedovoljan procenat izbornih predmeta; (V) neadekvatno tumačenje u opterećenju studenata izraženo kroz ECTS bodove. Podaci iz literature ukazuju da se medicinske sestre trebaju kontinuirano obrazovati kako bi odgovorili na izazove i potrebe zdravstvene zaštite. Holistički Nastavni plan i program, unapređenje znanja i vještina diplomiranih studenata zdravstvene njege u praksi mogu uticati na poboljšanje zdravstvenih ishoda kod pacijenata, te doprinijeti daljem razvoju njihove akademske karijere.

Ključne riječi: Zdravstvena njega, revizija, Nastavni plan i program, EU standardi

Uvod

Usljed sve većeg broja hroničnih i zaraznih bolesti, demografskih promjena i finansijskih ograničenja, zdravstveni sistemi širom svijeta suočavaju se sa povećanim potrebama za zdravstvenim uslugama. Medicinske sestre/tehničari imaju neprocjenjiv potencijal da doprinesu boljem zdravlju stanovništva zahvaljujući svom broju, kapacitetu i direktnom pristupu pacijentima. Prisutni su u svakoj fazi kontinuiteta zdravstvene zaštite, od promocije zdravlja do prevencije bolesti, od dijagnoze preko liječenja i njege na kraju života, te u javnom zdravstvu, bolničkoj njezi i primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Kako bi se očuvao kvalitet njege i sigurnosti pacijenata, potreban je veliki broj visokokvalifikovanih medicinskih sestara (Salminen et al., 2009). U skladu sa Odlukama o usvajanju Mape puta za implementaciju EU Direktive o regulisanim profesijama 2005/36/EZ i 2013/55/EU u Bosni i Hercegovini, usvojenu od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, obuku medicinskih sestara za opštu njegu je neophodno prilagoditi Direktivi i realizovati kao visoko obrazovanje (Službeni glasnik BiH, broj 10/16)). EU direktive imaju veliki utjecaj na obrazovanje medicinskih sestara, bez obzira na nacionalne razlike u pogledu potreba zdravstvene njege, nivoa razvoja te metoda učenja i poučavanja u teorijskom i kliničkom okruženju (Salminen et al., 2019). Naime, kako bi se medicinske sestre u Republici Srpskoj obrazovale u skladu s Direktivom 2005/36/EC i Direktivom 2013/55/EU o priznavanju stručnih kvalifikacija, odnosno kako bi se medicinske sestre obrazovale na nivou visokog obrazovanja (Directive 2013/55/EU of the European Parliament and of the Council, 2013), a medicinski tehničari na nivou srednjih škola, potrebno je predvidjeti sve neophodne aktivnosti, čija će provedba rezultirati sa dva odvojena zanimanja s različitim nivoom obrazovanja i različitim profesionalnim kompetencijama na radnom mjestu u skladu sa preporukama Evropske federacije medicinskih sestara EFN-a (European Federation of Nurses Workforce matrix 3+1, 2016). Usklađivanje s Direktivom zahtijeva transformaciju postojećih visokih škola za medicinske sestre i reviziju nastavnih planova i programa za medicinske sestre na nivou visokog obrazovanja. Projekat Jačanje sestrinstva u Bosni i Hercegovini (ProSes) je, kroz komponentu 3 za javno obrazovanje medicinskih sestara/tehničara, pokrenuo reviziju i usklađivanje preddiplomskih i magistarskih programa zdravstvene njege sa EU direktivom (Jović et al., 2019). Cilj našeg istraživanja je bio da prikazemo jednu od značajnijih aktivnosti komponente 3, koja se odnosila na analizu postojećeg Nastavnog plana i programa Zdravstvene njege, na osnovu čega je izvršena revizija studijskog programa u skladu sa važećim zakonodavnim okvirom visokog obrazovanja Republike Srpske i Evropskih standarda - tehnikom postizanja grupne saglasnosti.

Materijal i metode

Istraživanje je sprovedeno tokom 2017. godine na Javnoj ustanovi Visoke medicinske škole Prijedor, na studijskom programu Zdravstvene njege. Korištena je tehnika postizanja saglasnosti grupe. U tu svrhu formirana je radna grupa od sedam članova. Radnu grupu su činili dva predstavnika Ministarstva zdravlja i prosvjete

Republike Srpske, četiri člana akademskog i administrativnog osoblja Visoke medicinske škole Prijedor, te jedan član Medicinskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci. Istraživanje je provedeno tokom tri jednodnevna sastanka u martu, maju i junu 2017. Podaci su prikupljeni i analizirani tokom tri radna sastanka uz podršku međunarodnog eksperta za obrazovanje medicinskih sestara koji je bio moderator i vođa radne grupe. Izvršena je kvalitativna analiza podataka u svakoj sekvenci.

Rezultati

Na temelju analize sadržaja podataka dobivenih iz bilješki i izvještaja radne grupe i stručnjaka, identifikovana su sljedeća pitanja: (I) neslaganje između naziva studijskog programa i predmeta, (II) ciljevi i ishodi učenja na nivou predmeta i na nivou studijskog programa nisu jasno definisani, (IIV) nedovoljan broj časova teorijskog i kliničkog osposobljavanja studenata, (iv) nedovoljan procenat izbornih predmeta i (V) neadekvatno tumačenje u opterećenju studenata izraženo kroz ECTS bodove. Sprovedena su tri radna sastanka moderatora i članova radne grupe. U Tabeli 1 su prikazane aktivnosti međunarodnog eksperta u ulozi moderatora, članova radne grupe kao i zaključci nakon prvog sastanka.

Tablica 1, Postizanje saglasnosti grupe - sastanak 1

Table 1. Consensus group technique – 1st meeting

1. sastanak, 13. mart 2017.	
Sastanak grupe	Nakon što je ekspert objasnio svrhu sastanka, učesnici su se upoznali sa programom zdravstvene njege u EU i analizirali su nastavni plan i program zdravstvene njege u VMŠ Prijedor.
Uvodno objašnjenje	Ekspert je predstavio plan rada i prezentirao studijske programe zdravstvene njege u EU, nivoe obrazovanja i matriks kompetencija.
Izjave	Predstavnici fakulteta dali su detaljne izjave o postojećem programu. Ova faza uključivala je i mišljenja i reakcije svih učesnika.
Analiza sadržaja od strane eksperta	Analiza je pokazala da postojeći programi nisu usklađeni sa EU standardima. Ekspert je dao smjernice za poboljšanje prema kojima će radna grupa dostaviti kostur kurikuluma.
Dogovor učesnika	Učesnici su se složili da se nastavni plan i program mora revidirati.

Nakon prvog sastanka doneseni su sljedeći zaključci dogovora učesnika radne grupe: (I) uraditi paralelno nastavni plan i program zdravstvene njege za 180 ECTS – strukovni studij, i nastavni plan i program zdravstvene njege za 240 ECTS, (II) predložiti nosioce i asistente predmeta, (III) izabrati izborne predmete, (IV) provjeriti opterećenje studenata i (V) zakonom definisati prohodnost Strukovnog studija, specijalističke studije, kao i profile diplomiranih medicinskih sestara i sestrinsku dokumentaciju. U Tabeli 2 su prikazane aktivnosti eksperta u ulozi moderatora i radne grupe koje su bili predmet diskusije na 2. sastanku.

Tablica 2. Postizanje saglasnosti grupe – sastanak 2

Table 2. Consensus group technique – 2nd meeting

2. sastanak, 15. maj 2017.	
Prijedlog sadržaja učesnika	Prezentovana je draft verzija kurikuluma sa nazivima predmeta, opterećenja nastavom i odgovornim nastavnicima i saradnicima za navedene predmete.
Analiza sadržaja od strane eksperta	Analiza je pokazala da je potrebno jasno navesti sadržaj teorijskog i kliničkog osposobljavanja. Primjenjene su konačne korekcije na prijedlozima revidiranih programa. Konačna verzija kurikuluma sa preporukama je dostavljena putem online platformi.
Prijedlog sadržaja učesnika	Odgovorni nastavnici trebali su pripremiti silabuse za svaki predmet i predložiti naučne baze VMŠ za sve predmete za kliničku praksu i mentorstvo.
Predstojeće aktivnosti radne grupe	

Stručnjak je dao komentar na izmjene studijskog programa za drugi sastanak u vezi s Direktivom 2005/36/EC, članom 31. EU Direktive 2013/55/EU, „Smjernicama EFN-a za provedbu člana 31. Međusobnog priznavanja Direktive o profesionalnim kvalifikacijama 2005/36/EC, izmijenjene Direktivom 2013/55/EU”, (EFN, 2015). Komentari na nastavni plan i program Visoke medicinske škole u Prijedoru su se odnosili na (I) definisanje teorijskog i kliničkog osposobljavanja, (II) prevelik broj sati za anatomiju, fiziologiju i druge biomedicinske predmete, (III) prema EFN kompetencijama određeni predmeti moraju biti razdvojeni, drugačijeg naziva i u skladu sa kompetencijama, (IV) potreba za uvođenjem novih predmeta pri čemu su izborni predmeti zauzimali 10% svih ECTS. U Tabeli 3 su prikazane aktivnosti eksperta u ulozi moderatora, članova radne grupe kao i zaključci nakon trećeg sastanka.

Tablica 3. Postizanje saglasnosti grupe – sastanak 3

Table 3. Consensus group technique – 3rd meeting

3. sastanak, 27. juni 2017.	
Finalni sadržaj učesnika	Prezentovana je finalna verzija novog kurikuluma sa radnim opterećenjem studenta izraženo u formi ECTS kredita i novih silabusa sa posebnim osvrtom na kompetencije, ciljeve i ishode učenja novog kurikuluma VMŠ Prijedor.
Analiza sadržaja od strane eksperta	Ekspert je vodio diskusiju uzimajući u obzir svaku godinu studija, jasno definišući naziv svakog nastavnog predmeta koji mora biti obavezan, njihovo opterećenje u ECTS kreditu, nastavnom kadru i samostalnom radu studenta. Identifikovani su izborni predmeti u skladu sa predmetima koji se prethodno slušaju za navedenu godinu studija.
Predstojeće aktivnosti radne grupe	Članovi radne grupe bili su obavezni dostaviti ekspertu na mišljenje verziju kurikuluma, koja je

usvojena na trećem sastanku, i tabelu sa predmetima po godinama studija u kojoj su jasno definisane kompetencije po vodiču EFN-e 2015 i Direktive 2013/55/EU.

Konačni dogovor učesnika

O sadržaju programa raspravljali su učesnici i ekspert. Kao rezultat toga, postignut je konsenzus. Kurikulum je prema usmenoj izjavi EU eksperta ispunio sve zahtjeve Direktiva EU, EFN-e, Bolonjskog procesa i Zakona o Visokom obrazovanju Republike Srpske.

Output grupe

Glavni rezultati sastanaka je pet dobro strukturiranih i detaljnih tablica koje prikazuju revidirane nastavne planove i programe, kompetencije, broj sati i ECTS kredita za sve četiri godine studija u skladu sa EU standardima.

Glavni rezultat rada radne grupe i stručnjaka je studijski program Visoke medicinske škole Prijedor usklađen sa svim zahtjevima EU direktive 2013/55/EU što je u konačnici dovelo do formiranja studijskog programa sa ukupno 7200 časova (240 ECTS) od čega teorijsko osposobljavanje je iznosilo 2280 č. (48,05%) , dok je praktično osposobljavanje u direktnom kontaktu sa pacijentom iznosilo 2465 č. (51,95%)), a samostalan rad studenta 2455 č. (34,09%) tokom četverogodišnjeg akademskog studija. Na kraju, karakteristike novog studijskog programa su (I) četiri godine akademskog programa Zdravstvena njega u iznosu od 240 ECTS – 60 ECTS po godini tj. 30 ECTS po semestru, (II) usklađeno opterećenje studenata 30 časova, (III) 1 ECTS iznosi 30 časova što uključuje teorijsku nastavu – predavanja, seminarski radovi, kabinetske vježbe, i samostalni rad studenata koji nije veći od 50%, (IV) 1 ECTS praktične nastave u kliničkim uslovima ne sadži samostalan rad studenata i (V) 21 ECTS se odnosi na izborne predmete a 15 ECTS na diplomski rad što u ukupnom zbiru predstavlja 36 ECTS odnosno 15% od ukupnog broja ECTS i usklađeno je sa Bolonjskim procesom. Senat Visoke medicinske škole u Prijedoru je na sjednici održanoj 13. jula 2018. godine donio Odluku o licenciranju studijskog programa „Zdravstvena njega“ (240 ECTS bodova) koji je rađen u okviru Projekta jačanja sestrinstva u Bosni i Hercegovini – komponenta 3 (Odluka br. 05-712/18 od 16. jula 2018. godine). Rješenjem Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske inovirani studijski program je stavljen u funkciju od 2019. godine.

Diskusija

Glavni rezultati ove studije ukazuju na to da je inovirani studijski program Zdravstvene njege u JZU Visoke medicinske škole u Prijedoru usklađen sa domaćim i evropskim zakonodvnim okvirom, koristeći tehniku saglasnosti grupe. Potpuni akademski put do diplome, magistara i doktorata zdravstvene njege smatra se važnim ciljem u obrazovanju medicinskih sestara (Mass-Garcia & Maten-Speksnijder, 2009). Podaci dobiveni iz literature pokazuju da je revidiranje studijskih programa neophodno kako bi obrazovne ustanove zadovoljile potrebe studenata, pacijenata i zdravstvenih sistema. Revizija predstavljena u EU direktivi 2013/55/EU postavlja proširene zahtjeve za profesiju medicinskih sestara, a time i za obrazovanje

medicinskih sestara, npr. biti u stanju planirati, organizirati, evaluirati i komunicirati pruženu zdravstvenu njegu – što su sve novi elementi u EU direktivi 2013/55/EU u odnosu na zahtjeve EU direktive 2005/36/EC (Henriksen et al., 2020). EU direktive zahtijevaju da se polovina studija zdravstvene njege dodijeli kliničkoj praksi (minimalno 2300 časova) (Henriksen et al., 2020), što revidirani i inovirani Nastavni plan i program sadrži. Nove smjernice navode da nastava ne smije biti više od 50% radnog opterećenja. Ovaj novi pristup predstavlja veliki izazov za razvoj kurikuluma jer se unutar svakog predmeta mora prilagoditi vrijeme potrebno za rad u nastavi i druge obrazovne aktivnosti (Zabalegui i sar., 2006). Međutim, nedostatak medicinskih sestara u akademskom zvanju je problem koji nije uređen u skladu sa EU direktivom i prisutan je na nivou cijele države. Kako bi se smanjio navedeni problem u razvijeni studijski program zdravstvene njege Visoke medicinske škole Prijedor uključeni su pomoćni nastavnici tj. medicinske sestre sa zvanjem magistra iz svakog predmeta. Na temelju preporuka Europske federacije edukatora medicinskih sestara, zajedničke temeljne kompetencije edukatora medicinskih sestara uključuju četiri područja: akademsko, istraživačko, kliničku praksu i upravljanje (Costa i Barbieri Figueredo, 2008). Potrebna je razumna ideja o tome šta čini zajedničku jezgru Nastavnog plana i programa u obrazovanju medicinskih sestara koji se temelji na EU direktivama, jer je EU koherentno tržište rada i u smislu ekonomske politike postoji potreba za slobodom kretanja radnika. Međutim, provođenje takvog Nastavnog plana i programa zavisi o kulturama različitih zemalja, potrebama zdravstvene njege, filozofiji i strukturi zdravstvene njege, ekonomskim situacijama, migracijama i imigraciji (Salminen et al., 2009). Prateći navedene preporuke i primjenom metode postizanja saglasnosti grupe, identifikovano je adekvatno rješenje i postignuto usklađivanje studijskog programa Visoke medicinske škole Prijedor sa zakonodavnim okvirom Republike Srpske i EU standardima. U budućnosti treba razlikovati kompetencije, promijeniti strukturu sestrinske radne snage i razviti mehanizme regulisanja sestrinske profesije.

Zaključak

U skladu sa zakonodavnim okvirom Republike Srpske i EU standardima razvijen je i revidiran studijski program zdravstvene njege na Visokoj medicinskoj školi u Prijedoru. Nakon usvajanja i primjene inoviranog programa, potrebno je, nakon određenog vremena, provesti evaluaciju i zatražiti mišljenje eksperta o eventualnim promjenama unutar programa.

Literatura

- Directive 2013/55/EU of the European Parliament and of the Council, (2013). Official Journal of the European Union, L354/132. Available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32_013L0055&from=EN
- European Federation of Nurses Workforce matrix 3+1 (2016). Available in: <http://www.efnweb.be/wp-content/uploads/EFNWorkforce-Matrix-3-1-Executive-Summary-09-11-2016.pdf>

- Henriksen, J., Löfmark, A., Wallinvirta, E., Gunnarsdottir, P.J., Slettebø, A. (2020). European Union directives and clinical practice in nursing education in the Nordic countries. *Nordic Journal of Nursing Research*, Vol. 40 (I), 3-5
- Humar, L. and Sansoni, J. (2017). Bologna Process and Basic Nursing Education in 21 European Countries. *Ann Ig* 29, 561-571
- Jović, D., Avdić, M., Katić-Vrdoljak, I., Marković, N., Skela Savič, B. (2019). Harmonization of master nursing curricula with the EU standards in Bosnia and Herzegovina – consensus group technique, 12. *International Scientific Conference*, 181-186
- Maas-Garcia, L., ter Maten-Speksnijder, A. (2009). The Bologna Agreement and its impact on the Master in Advanced Nursing Practice Program at Rotterdam University of Applied Sciences: incorporating mandatory internationalization in the curriculum. *Int. Nurs. Rev.* 56, 393–395.
- Odluka o usvajanju mape puta za implementaciju EU direktive o reguliranim profesijama 2005/36EC i 2013/55EU (Službeni glasnik BiH, broj 10/16)
- Salminen, L., Stolt, M., Saarikoski, M., Suikkala, A., Vaartio, H., Leino-Kilpi, H. (2010). Future challenges for nursing education – A European perspective. *Nurse Education Today*, 30, 233-238
- Zabalegui, A., Macia, L., Marques, J., Ricoma, R., Nuin, C., Mariscal, I., Pedraz, A., German, C., Moncho, J. (2006). Changes in Nursing Education in the European Union. *Journal of Nursing Scholarship, Sigma Theta Tau International*, 114-11

DEVELOPMENT AND REVISION OF NURSING STUDY PROGRAM AT THE SCHOOL OF APPLIED MEDICAL SCIENCES IN PRIJEDOR

Duska Jović¹, Dijana Kljajić², Ena Bučan³

¹ Faculty of Medicine, University of Banja Luka, Republic of Srpska
Bosnia and Herzegovina

² School of Applied Medical Sciences Prijedor, Republic of Srpska, Bosnia and
Herzegovina

³ Fami Foundation, Sarajevo, Federation of Bosnia and Herzegovina,
Bosnia and Herzegovina

Abstract: *The Strengthening Nursing in Bosnia and Hercegovina project and its Component 3 are designed to provide assistance in the area of formal nurse education and to support introduction of innovative study programs in the field of nursing at public higher education institutions in BiH. Following the findings of an analysis of the existing curriculum for nursing studies, the study program was reviewed in line with the current legislative framework for higher education in Republika Srpska and European standards. The research was conducted in 2017 at the Public Institution School of Applied Medical Sciences Prijedor, at the nursing study program. A consensus group technique was applied. A working group consisted of seven members, one representative of each the Ministry of Health and Social Welfare and Ministry of Education, four academic and administrative representatives of the School of Applied Medical Sciences Prijedor and one representative of the Medical Faculty of the University Banja Luka, was nominated. Data were collected and analyzed during three working meetings with the support of an international expert on nurse education as a moderator and leader of the working group. Qualitative analysis of data was performed in each sequence. The existing nursing study program was not in line with the Bologna Process, Directive 2013/55 / EU on the recognition of professional qualifications or the guidelines of the European Federation of Nurses Associations (EFN). In this regard, the following issues were identified: (i) discrepancy between the title of the study program and the subjects; (ii) the objectives and learning outcomes at the subjects' level and the study program level are not clearly defined; (iii) insufficient theoretical and clinical training hours for students; (iv) insufficient percentage of elective subjects; (v) inadequate interpretation of student workload converted into ECTS credit points. Literature data indicate that nurses need continuous education to respond to the challenges and needs of health care. Holistic Curriculum, improvement of graduate nursing students' knowledge and skills in practice can influence the improvement of health outcomes in patients and contribute to the further development of students' academic careers.*

Key words: Nursing, Revision, Curriculum, EU standards